

*Центар за унапређење шумарства
и савјетодавну службу НРЦГ — Титоград*

Задаци и проблеми у области шумарства у наредном периоду

Новим привредним системом и новим савезним Законом о шумама, пред шумску привреду НР Црне Горе постављају се задаци у вези преоријентације шумске привреде на новим основама. Новим Законом о шумама шумска газдинства прелазе на статус привредних организација. Тај прелазак треба да се изврши најдаље до 31. XII 1961. године. У вези са овим питањем појављује се низ проблема који нијесу само организационе природе већ имају и врло снажних реперкусија у преоријентацији цјелокупног рада у шумарству; њиховим рјешењем сада заостало шумарство ући ће у ред осталих напредних привредних грана у нашој земљи.

У вези са овим питањем постављају се многи задаци, на чијем рјешавању треба да учествује читава шумарска струка, као и остали мјеродавни фактори из Републике.

I. Организациони проблеми

1. Тек сада је у току процес преласка шумских газдинстава као установа са самосталним финансирањем на статус привредних предузећа као и процес увођења радничког самоуправљања у њима. Дobar дио шумских газдинстава у нашој Републици још није способн да иде у корак са осталим привредним предузећима у вези са увођењем нове унутрашње организације, давањем ши-роких овлашћења радницима у управљању предузећима и распо-дјели дохотка. Сем тога, већина шумских газдинстава у НР Црној Гори нема ни најнужније језгро сталних шумских радника.

*) Извод из реферата Републичког центра за унапређење шумарства и савјетодавну службу разматран на састанку Секције за шумарство Пољо-привредно-шумарске коморе Н. Р. Ц. Г. 7. VI 1961. године.

Процес прелажења шумских газдинстава на статус привредних организација наметнуо је низ проблема, који су сами по себи нормална појава, али од њиховог благовременог и правилног рјешавања добрим дијелом зависи темпо и успјех рада шумско-привредних предузећа. Како организовати газдинство као предузеће, којим све дјелатностима оно може и треба да се бави, како га уклопити у комунални систем и како повезати шумску привреду са прерадом дрвета, то су питања која се постављају пред све радне колективе нових шумско-привредних организација у нашој земљи и о којима постоје различити ставови и схватања. Нерашчишћени ставови о тим основним питањима отежавају и успоравају прерастање шумских газдинстава у производна предузећа и њихово уклапање у нови привредни систем.

Сматрамо да је правилан став по коме је основна дјелатност шумског газдинства *комплексна шумска производња*, што значи: обнова, гајење и подизање шума и интензивних засада за производњу дрвета (плантаже), искоришћавање шума и шумских земљишта и пратеће дјелатности — транспорт дрвета, шумско грађевинарство и сл. Поред овога, газдинство би се могло бавити и прерадом својих производа.

У вези са овим питањем, а с обзиром да код нас у НР Црној Гори, нарочито са стране индустрије за прераду дрвета, постоје врло јаке тенденције за интеграцију дрвне индустрије и шумарства на бази стварања шумско-индустријских комбината, сматрамо неопходно потребним упознати мјеродавне факторе и ширу стручну јавност са посљедицама које би евентуална интеграција у садањим условима изазвала у шумској привреди уопште. Тенденције за интеграцијом нарочито долазе до изражаја у оним шумско-привредним рејонима гдје се на територији једне комуне налазе дрвно-индустријско предузеће и шумско газдинство. Циљ интеграције је у томе да се експлоатација шума задржи код дрвно-индустријских предузећа и тако спасе и одржи примитивна индустрија или да се дрво-индустријска сировина, по сваку цијену, задржи у оквиру једне комуне.

Нема сумње да је настајање оваквих комбината прогресивна појава уколико она долази као резултат тежње да се природни услови и производна средства што рационалније искористе. Таква тежња имала би своје оправдање у условима напредног и развијеног шумарства као и високо продуктивне и модернизоване дрвне индустрије. Но, како у НР Црној Гори није такав случај, организациона фузија врло неразвијеног шумског газдинства и индустријског предузећа са релативно застарјелим и дотрајалим уређајима условила би заостајање и потискивање једне од тих дјелатности и то сигурно шумске привреде, што би довело до раубовања шума за рачун индустрије за прераду дрвета.

Код разматрања овог питања нужно се мора констатовати да је шумарство, поред низа објективних и субјективних фактора, било и остало најзаосталија привредна грана управо и због

тога што је процес производње у шумарству био разједињен и што је узгајање шума било одвојено од експлоатације шума као јединственог производног процеса у шуми, јер је експлоатација шума била код дрвно-индустријских предузећа.

Овакво лучење јединственог производног процеса у шуми није имало скоро никаквог оправдања, нарочито с обзиром на то да је експлоатација шума у економском погледу у великој мјери назадовала, иако су дрвно-индустријска предузећа приличан дио своје добити остваривала на рачун вишка рада оствареног у шумарству, тј. у експлоатацији шума. Код тога морамо имати у виду и чињеницу да дрвно-индустријска предузећа нијесу ангажовала на раду у експлоатацији шума ни једног инжењера, већ су најквалификованије радове у тој врло важној грани шумске производње препуштала мање стручним и неквалификованим радницима. Радови на експлоатацији шума у погледу стручности не смију да заостају за радовима на узгајању шума, јер они захтијевају ангажовање најквалификованијих инжењера и техничара пошто, поред осталог, продуктивност рада и унапређење шумске производње у великој мјери зависи од рационалног и економичног пословања у експлоатацији шума. Ово, свакако, не могу радити нестручњаци који емпиричким путем врше ове послове, какав је код нас углавном био случај до сада. Значајно је у вези с овим нагласити потпуну неопремљеност механизацијом цијелог шумарства, а посебно експлоатације шума. Поставља се стога питање: колико је, са гледишта финансијских могућности, дрвна индустрија у стању да допринесе унапређењу ове гране шумске производње, гдје се уствари остварује добит, односно вишак рада, када за цијели досадашњи период она код нас није ништа учинила ни инвестирала на унапређењу експлоатације шума? У вези са претходним поставља се и друго питање: кад знамо да у експлоатацију шума није до сада скоро ништа инвестирано сем отварања неких шумских комплекса и то на терет шумарства, а не дрвне индустрије, како би онда наша дрвна индустрија поред својих горућих, тешких и компликованих проблема могла унапређивати биолошку производњу у шумарству, чији је циклус трајања 80—100 година? — Сматрамо да су одговори на оба питања потпуно јасни.

Питање односа шумарства и дрвне индустрије веома је важно. При његовом разматрању треба увијек полазити од чињенице да се ове двије области битно разликују по производној технологији, али да се једна на другу надовезују и једна другу условљавају и чине један „вертикални привредни ланац“. У садашњим условима, сматрамо, ове области *треба организационо разграничити*, а међу њима тражити и успостављати најподесније облике пословне сарадње: разне форме пословног удруживања и сарадње, привредни уговори на бази кооперације и сл. Сматрамо да дрвна индустрија рјешење својих унутрашњих проблема не треба и не

смије да тражи у шуми и на рачун шумарства, већ у интензивнијем и рационалнијем коришћењу сировинске базе, реконструкцији погона са застарјелим уређајима, преоријентацији продукције на финалну производњу итд.

Зато би свака интеграција проведена евентуално административним путем тј. без сарадње и активног учешћа колектива шумских газдинстава, била уствари једностранни акт, који не би допринио унапређењу ни нашег шумарства ни наше шумске привреде у цјелини.

2. Утврђивање шумско привредног подручја, тј. комплекса шума које ће бити дате колективу једног газдинства на газдовање, проблем је од великог значаја. Мишљења смо да шумска газдинства треба образовати за површине шума и земљишта која сачињавају природну и економску цјелину; да се на њој из укупног прихода газдинства може вршити несметана шумска производња — очување, узгој, њега и експлоатација шума. Ово отвара друго питање: да ли подручје газдинства треба да се поклапа са подручјем комуне или да се газдинство оснива по економским принципима? Ако се газдинство не поклапа са подручјем комуне, поставља се питање односа комуна и газдинстава, тј. да ли ће приходе убирати комуна на чијем је подручју сједиште газдинства или оне на чијој су територији шуме? Новим привредним системом ово питање је ријешено, јер се приходи комуне остварују од производње која се врши на њеном подручју, без обзира гдје се налази сједиште предузећа или погона. Због тога сматрамо да треба стајати на принципу да се шумска газдинства стварају на заокруженим шумским подручјима која представљају природну и економску цјелину, без обзира на границе комуна и да једном утврђена подручја не треба дирати без крупних разлога.

Сматрамо да за сада није потребно детаљније разматрати питање образовања шумско-привредних подручја у НРЦГ, пошто то, на основу новог савезног Закона о шумама треба регулисати републичким прописима.

3. Организација шумског газдинства као привредног предузећа представља веома важан и тежак проблем, јер су искуства шумских газдинстава са радничким самоуправљањем у југословенским размјерима врло мала, а у НРЦГ никаква. Поставља се питање: како успоставити такву унутрашњу организацију која ће омогућити децентрализацију управљања газдинством, преносење права на радне колективе и раднике да сами управљају производњом, да самостално одлучују о унутрашњој расподјели дохотка и утврђују основе и мјерила за расподјелу личних дохода. Овдје се постављају и још нека конкретна питања: какве све организационе јединице треба да има шумско газдинство — предузеће, како организовати радничко самоуправљање, какве управне и економске односе успоставити између економских једи-

ница, на којим нивоима ће се формирати и дијелити доходак, гдје ће се формирати самостални фондови и на који начин?

Постоје два гледишта: једно, да у садашњој фази треба ићи на организацију са централистичким руковођењем, тј. централни раднички савјет са директором и стручним апаратом који одлучују о свим основним питањима производње, инвестиционе политике, кадровским и др. питањима, док погони и ниже организационе јединице дјелују као извршни органи газдинства. По другоме гледишту, организација газдинства треба да се постави одмах тако да јој основа буде економска јединица са широким самоуправним овлашћењима. Економска јединица треба да има своја основна средства и фондове, те да се у њој формира и расподјељује доходак. Економске јединице се повезују и удружују у погоне ради заједничког коришћења неких основних средстава и служби. Ови нијесу економске јединице већ заједница економских јединица. Фондови и доходак погона формирају се на одређен начин из фондова и доходака економских јединица, сем код оних дијелова и служби у погону који сервисно услужују економске јединице. Погони имају свој раднички савјет који бирају економске јединице. Централа газдинства треба да одржава јединство предузећа, утврђује заједничку производну политику, координира акције погона и производних јединица и представља предузеће према другим предузећима и према заједници. У овом случају дирекција газдинства постаје орган основних јединица, а не наредбодавно-управни орган.

Као што се види, ради се о двије концепције које се суштински разликују: прва инсистира на задржавању старог, нешто измијењеног система дирекција са управљањем које потиче од врха на доље; друга иде одмах на радикално рјешење — преношење основних права управљања на економску јединицу и брзо уклапање шумских газдинстава у нови друштвено-економски систем. Било би погрешно, с обзиром на ниво развитка наше шумске привреде у цјелини и веома различне прилике шумских газдинстава, прописивати јединствени организациони принцип за сва газдинства. Свако ће газдинство морати да изналази своја рјешења у зависности од своје конкретне ситуације: величине подручја, привредних задатака, облика и структуре дјелатности, степена интензитета газдовања, стања и степена отворености и кадровског састава.

Без обзира на то што је шумарство у НР Црној Гори најнеразвијенија привредна област, што уопште нема никаквог искуства са радничким самоуправљањем и што још нема формираног кадра сталних шумских радника, сматрамо, ипак, да би друга концепција, уз извјесну модификацију, била нешто прикладнија. Наиме, по нашем мишљењу, узимајући у обзир специфичне прилике НР Црне Горе, економска јединица у шумарству би требало да буде погон и то са самосталним обрачуном и посебним погонским радничким савјетом. Такве погоне би требало обавезно уса-

гласити са територијама појединих комуна. Овакви погони могли би се по потреби, даље рашчлањивати на економске јединице. Ова солуција, организацијом газдинстава као међукомуналних предузећа по шумско-привредним подручјима са погонима по комунама, скоро у потпуности уклања могућност сукобљавања комуна око убирања прихода од шума. Прва концепција, баш из ових разлога, потпуно је неприхватљива за наше прилике, мада би због неразвијености шумске привреде, непостојања радничког колектива (сталних шумских радника) и других фактора, можда извјесно централистичко руковођење, бар за прво вријеме док се шумска привреда мало не развије, било и нужно.

У вези са новом организацијом шумских газдинстава као привредних предузећа поставиће се још низ питања и проблема, који ће изискивати напоре свих мјеродавних фактора у њиховом рјешавању. За сада ти проблеми нијесу тако актуелни, па ћемо се други пут на њих осврнути и покушати да предложимо извјесна рјешења.

II. Стање и могућности унапређења наших шума

У тијесној вези са реорганизацијом шумарства на новим привредним основама, код нас је у нарочито акутној форми поставља проблем интензификације и унапређења шумске производње. Са овим у вези неразднојно је везано и питање кадрова, које ће бити обрађено у посебном поглављу.

1. Први предуслов за прелазак на интензивније газдовање са шумама јесу шумски путеви и комуникације. До сада је у НР Црној Гори израђено свега око 515 км шумских путева. Према једној анализи у Црној Гори просјечно на 1.000 ха шума отпада 1,2 км шумских путева. За врло интензивно газдовање, као што је случај у Горском Котару (НР Хрватска), на 1.000 ха шуме долази 6 км пута. Кад би код нас узели у рачун стабилне и опустошене шуме, под предпоставком увођења интензивнијег и савременијег газдовања шумама, минимално би требало да на 1.000 ха шума долази бар 3 км пута, што би за укупну површину очуваних и опустошених шума износило 818 км шумских путева. Значи, као предуслов за прелазак на интензивно газдовање неопходно је потребно изградити у релативно најкраћем могућем року још око 300 км шумских путева.

Код досадашњег рада на изградњи шумских комуникација првенствено се водило рачуна о смањењу трошкова код искоришћавања шума. Истина да је крајњи циљ шумске производње да у што краћем времену уз што мање трошкове произведе што квалитетније и технички и индустријски употребљивије шумске сорimente потребне друштву. Међутим, до тог крајњег циља не

долази се препуштањем биолошке производње у шуми „мајци природи“, већ све већим и интензивнијим улагањем средстава и људског рада, како би друштво од шуме имало што веће користи. Стога код изградње шумских комуникација, поред интереса експлоатације шума, никако не смијемо пренебрегнути и интересе узгоја шума, јер једино тим путем можемо постићи интензивно газдовање у нашим шумама. Ни говора не може бити о разним мјерама његе, прореда, узгојних и санитарних сјеча, тј. о мјерама повећавања производности наших шума без солидно изграђене мреже шумских комуникација.

Код шумских комуникација морамо издвојити два задатка:
— одржавање постојећих комуникација и
— изградњу нових саобраћајних средстава.

У погледу одржавања постојећих комуникација, стање код нас није ни мало задовољавајуће, јер се исте довољно не одржавају и налазе се у прилично запуштеном стању. У вези са изградњом нових шумских путева, нужно би било, са гледишта шумске привреде као цјелине, изградити програм изградње шумских комуникација, а затим за поједине шумске базене детаљне пројекте.

Од великог економског интереса баш код нас у Црној Гори, јесте и проблем изградње шумских комуникација нижег реда као што су нпр. шумске влаке.

Приоритете, редослед, елементе и остале основне услове изградње шумских комуникација треба ријешити програмом остварења перспективног плана шумарства и дрвне индустрије.

У вези са овим питањима нужно је формирати биро за пројектовање шумских комуникација који би пословао као самостално предузеће.

2. У тијесној вези са изградњом шумских комуникација стоји и механизација радова у шумарству. Док смо како-тако изграднили један дио приступне мреже путева до шума, дотле је у погледу механизације радова у шуми код нас сасвим мало учињено. Све што је урађено у погледу механизације углавном се односило на механизацију транспорта. У том погледу предузећа за прераду дрвета, као и нека шумска газдинства, имала су и имају извјестан камионски возни парк. Иако се механизација радова највише примјењује у грани експлоатације шума, не смијемо губити из вида да су механизовани радови и у узгајању шума нашли врло широку примјену. Примјена нових и савремених технолошких процеса условљена је механизацијом радова. Од сјеменарства до обарања стабала продуктивност рада је пропорционална са степеном механизације. У експлоатацији шума њена примјена је свестрана, јер се рационална и економична експлоатација не може замислити без модерних машина како код сјече, тако и код израре и извоза. Механизација радова у шумској привреди има осим техничког и економски и социјални вид. Наиме, радну снагу у шумској привреди наше Републике данас углавном сачињавају

сезонски радници. Њихова заинтересованост за шумску привреду је повремена и једнострана. Са оваквим радницима није могуће спроводити савремену технику рада, јер је њихово познавање шумских радова врло ограничено. С обзиром да им рад у шуми представља допунску зараду, они нијесу заинтересовани ни за своје стручно образовање, ни за унапређење производње, а да и не говоримо о могућностима радничког управљања газдинством преко ових радника. Оваква радна снага доводи у питање извршење производних задатака у наредном периоду. Према томе, механизација није само услов за боље, брже и економичније извршење већег обима задатака, већ и услов за стварање сталних шумских радника, који ће, научни да рукују машинама које се примјењују у шумској привреди, имати посла у току цијеле године и осјећај сигурности на послу.

Шумски радови спадају у физички најтеже и најгрубље радове чије извршење изискује највећи утрошак калорија, што значи да шумски радови исцрпљују радну снагу човјека до границе његових физиолошких могућности. Према томе, механизација радова у шумској привреди је нужна и потребна у првом реду ради заштите човјека и његовог ослобађања од послова који потпуно апсорбију његове радне способности. У нашим условима ово је и социјални проблем чије рјешавање намеће наш друштвени развитак.

Шумска газдинства ће питању механизације у наредном периоду морати поклонити пуну пажњу. У том погледу и мјеродавни фактори морају се изборити за добијање потребних кредита за набављање механизације. Ово питање треба најозбиљније схватити јер у најскорије вријеме шумарство ће ући у врло тешку кризу са радном снагом, пошто се већ у врло озбиљној мјери у читавој нашој земљи осјећа одлив радне снаге из шумарства у друге привредне гране, првенствено у индустрију. Механизацијом радова у шумарству овај проблем ће се у приличној мјери ублажити.

3. Проширењем постојећих и изградњом нових индустријских постројења за прераду дрвета, пред шумску привреду у НР Црној Гори поставља се врло обиман задатак рационалнијег коришћења постојећег шумског фонда и подизање нових интензивних засада са брзорастућим шумским дрвећем.

Досадашњи начин газдовања шумама одраз је наших прилика и гледања на шумарство. На шуме се гледа као на посебан вид екстрактивне индустрије (рударство), тј. као да су шуме природно богатство које „расте само од себе“ и да их само разумно треба сјећи. Карактеристично за досадашње газдовање нашим шумама је то да се, из објективних и субјективних разлога, углавном сјекло и из шуме извозило само оно што је најбоље. Уствари вршена је негативна селекција, умјесто да буде обрнуто. У шуми је остало већином оно што је слабије, тј. за природно подмлађи-

вање генетски лошији материјал, чије ће потомство имати мање-више лоша биолошка и техничка својства. То се нарочито запажа у оним шумским комплексима гдје су вршена честа „пребирања“. Природно подмлађивање у тим шумама је врло слабо, а кад се још при томе узме да се у тим шумама врло „интензивно“ врши паша онда је јасно да стање тих шума ни издалека не задовољава. Стваран прираст ових шума је сразмјерно мален, поготово квалитативан прираст, јер су се у многим отвореним шумама вршиле прејаче сјече бољих и најбољих стабала.

У добром дијелу неотворених шума прашумског типа, под којима се често подразумијевају стабилне шуме, мада са прилично великом дрвном масом, поглавито задњих дебљинских разреда, стање је врећином такво да је њихова дрвна маса највећим дијелом састављена од престарих, дефектних, полусуких и болесних стабала. Зато у њима дрвна маса најчешће стагнира, јер се постојећи прираст уништава изумирањем стабала.

Шуме у НП Црној Гори претежно су прашумског типа, које умјереним шумско узгојним захватима постепено треба преводити у преборни тип шума. У њима је, због знатних разлика, немогуће одредити јединствену опходњицу. Са гледишта унапређења производње, односно повећања и побољшања прираста, требало би тежити краћим опходњицама бар до 10 година, али је стање многих наших отворених шума такво да су оне због претјераних хсјеча са тако слабом и неповољном структуром и смјесом дрвних маса, да се поставља питање да ли се оне могу уопште природно регенерисати или то треба радити вјештачким путем. Није риједак случај да је у неким шумама провођена сјеча четинара и до 80% интензитета.

Питање опходњице у нашим шумама, треба рјешавати за сваки комплекс шума посебно, јер кратка опходњица претпоставља врло интензивно газдовање и у најужој је вези са стањем и отвореношћу шума.

Превођење наших шума у преборни тип свакако изискује умјерене и честе захвате са интензивном његом и попуњавањем празнина, не само ради повећања прираста и квалитета дрвних маса, већ и ради тога што се због теренских прилика не смије ићи јачим сјечама које код нас по правилу проузрокују велике извале и вјетроломе.

Један од битних проблема шумарства у НП Црној Гори везан је за очетињавање лишћарских шума, првенствено букве, због знатно смањеног фонда четинара. Будући да је буква биолошки јача од јеле и смрче, главних њених пратилаца у нашим шумама, а како је иста сјечена у далеко мањој мјери него четинари, дошло је до јаке инвазије букве на рачун четинара, и то нарочито у природном буковом ареалу.

Отуда настаје потреба да се садашњи неповољан однос четинара и букве рационално вођеним шумско-узгојним захватима и

другим мелиоративним мјерама, мијења у корист четинара не само из економских већ и из биолошких разлога.

Опасаница — Лучка Ријека
Мјешовита састојина јеле и букве у сливу Лучке Ријеке

Код разматрања проблема очетињавања наших лишћарских, а посебно букових шума, веома је важно солидно познавање шумско-узгојних и биолошких својстава четинара који се фаворизују на извјесном станишту, као и еколошких прилика дотичног станишта. Крајњи циљ очетињавања наших шума гдје преовлађује буква требало би углавном да води томе да буква у тим мјешовитим састојинама не учествује са више од 30% и да као таква ту има више биолошко — мелиоративну функцију. У вези са предњим потребно је донијети план очетињавања за читаву НР Црну Гору који треба да предвиди извршење свих задатака очетињавања, као што су: утврђивање рејона за уношење четинара, избор одговарајућих врста дрвећа, начин интродукције, план за производњу садног материјала и потребна средства и опрему. Ове задатке треба у што краћем времену да изврши Центар за унапређење шумарства и савјетодавну службу НРЦГ. У подручју наших шума у обзир за очетињавање, поред аутохтоних врста (јела, смрча, црни бор, бијели бор, молика), долазе у обзир и алохтоне, као: дуглазија, боровац и евентуално ариш.

Основни је проблем у газдовању нашим природно економским шумама савремена метода газдовања. Кључно питање које

се у вези са тим појављује јесте питање циља газдовања. При постављању циља газдовања мора бити јасан и правац развоја индустрије која ће дрво као сировину користити, па томе треба прилагодити газдовање у шумама. Значи да у савременој производњи идемо свјесно на унапријед одређене друштвене потребе. Активна улога човјека у савременој шумској производњи постаје одлучан фактор. У вези са постављањем циља газдовања у нашим шумама, конкретно у сливу ријеке Лима, с обзиром на локацију фабрика целулозе, не треба никако ићи на високе опходње, а нарочито не у средњедобним шумама каквих има на приличној површини у подручју Плава и у сливу Ибра. Али, морамо водити рачуна и о томе да извјестан дио наших шума по врсти дрвећа, структури, техничкој употребљивости, здравственом стању и прирасту често не одговара постављеном циљу газдовања. У оваквим случајевима, морамо планирати на дужи период, а у прелазном периоду настојати да се, не угрожавајући производну способност стаништва, чим прије уклоне и искористе из састојина све оне количине дрвета које сметају или које су ниско продуктивне и мало вриједне.

Важан фактор повећања продуктивности наших природно економских шума јесте питање увођења оних савремених метода који се са успјехом примјењују у нашој и у другим земљама. Ти методи су дали врло плодне резултате, нарочито код радова на њези, чишћењу и прорјеђивању шума, као и уопште код газдовања шумама. Наводимо за примјер високе прореди, данске прореди, тзв. фемелшлог метода подизања производности путем фертилизације итд. Испробавањем ових као и других савремених метода, уважавајући при томе специфичне прилике НР Црне Горе, треба изнаћи ону оптималну дрвну залиху, која ће скраћењем класичног циклуса производње дати највећи и најквалитетнији прираст. И ово би био један од основних задатака нашег Центра за унапређење шумарства и савјетодавну службу.

Што се тиче производње дрвета у плантажама, иако за то код нас нема нарочито повољних услова с обзиром на брдовитост, рељеф и помањкање пољопривредних површина, сматрамо да на релативно пољопривредним земљиштима која се не обрађују у пољопривредне сврхе, а нарочито дуж Лима, Таре, Ђехотине, Горње и Доње Зете, постоје ипак услови за засаде топола на принципу интензивних култура. Тополе, сматрамо, треба форсирати и дуж појединих путева и водотока наше Републике. Али, за ово су потребне претходне студије.

Проблем деградираних шума и шикара је до сада код нас само дјелимично рјешаван. С обзиром на састав, врсту дрвећа, структуру и степен деградације, физиономија шикара код нас је врло разнолика, тако да их има од очуваних до крајње деградираних. Што се тиче деградираних шума оне су стварно толико

опустошене да се једино вјештачким путем могу превести у економске шуме.

У свим деградираним шумама и шикарама неопходна је интервенција човјека, како ради њихове конверзије у врједније облике претежно заступљене четинарима, тако и ради трансформације у више узгојне облике. Но, овдје се појављује проблем финансирања ових радова у шикарама и деградираним шумама ван шумско привредних подручја. Нужно би било, с обзиром на мањак у четинарској сировини који већ данас код нас постоји, да се републичким буџетом и буџетима народних одбора обезбиједе потребна новчана средства за реконструкцију тих шума и шикара. Ово утолико прије што се површина њихова рачуна на око 300.000 ха.

4. Од укупне површине шума (576.000 ха), уређених шума тј. *шума са уређајним елаборатима* има у НР Црној Гори 135.000 ха. Од тога на очуване шуме отпада 56.000 ха, на девастиране 36.000, а остатак од 43.000 ха отпада на шикаре, паљевине, чистине, голети и др. Међутим, уређајни елаборати су битан предуслов за газдовање шумама.

Иако је наша служба уређења шума врло млада, она је ипак постигла видне успјехе. Сада у овој служби ради свега 7 инжењера и техничара, а минимум потреба износи 16 инжењера и техничара да би се у периоду од неколико година могле уредити све очуване и девастиране шуме, као и да би се могле вршити ревизије уређајних елабората. У досадашњем раду наша таксација је израђивала елаборате I и II реда.

Шумско-привредне основне или уређајни елаборати, нарочито у природно-економским шумама, никако не треба да дају само рјешења у погледу искоришћавања шума, тј. сјеча, већ треба да буду комплексни пројекти биолошко-техничких рјешења, која треба да гарантују највећу, најквалитетнију, најбржу и нај-економичнију производњу одређених сортимената, па би у том правцу требало побољшати нове уређајне елаборате.

У циљу што бржег и потпунијег познавања нашег шумског фонда, радове на уређењу шума треба што је могуће више убрзати. Стога би требало испитивати и могућност довођења таксације из других република. Нашу службу уређења шума требало би у што скоријем времену кадровски попунити и снабдјети потребном теренском опремом и инструментима.

Примјећује се да код неких наших газдинстава, било из субјективних или објективних разлога, постоји слаба заинтересованост за шумско уређајне радове. По новом Закону о шумама сва газдинства морају имати шумско привредне основе. Ригорозном примјеном Закона треба натјерати сва газдинства која немају ове основе да их што прије прибаве.

III. Кадрови и школство

Савремено газдовање шумама уз оријентацију на интензивнију производњу, захтијева врло квалитетне кадрове који треба да буду носиоци производње.

Стање шумарских кадрова у НР Црној Гори који раде по шумарству је сљедеће: инжењера 40, техничара 34, шумарско-техничког помоћног особља 313, а сталних радника скоро и нема. У оперативи шумских газдинстава ради 21 инжењер и 30 техничара, док од осталих највећи број ради у републичким органима и установама.

Наведени број стручног кадра је посве недовољан, нарочито када сталних шумских радника у нашој Републици такорећи нема. У данашњим условима преласка шумарства на привредни рачун, као и преоријентацијом рада у шумарству на новим и савременијим основама, квалитетна радна снага и кадрови у шумској привреди Црне Горе, представљају одлучујући фактор. Као најбитнији поставља се проблем шумских радника јер шумска газдинства у најскоријем року треба да пређу на статус предузећа са радничким самоуправљањем, а сталних шумских радника немају. Брзо рјешавање овог проблема захтијевају и потребе унапређења производње у шумама и потребе стварања таквих радних колектива у шумарству, који могу преузети газдовање шумама које им заједница предаје.

Обављање стручних послова у гајењу и искоришћавању шума од стране сезонске, неквалификаване и полуквалификаване радне снаге, чини шумарство конзервативним и онемогућује му да иде напријед, паралелно са осталим областима привреде. Ради илустрације стања у том погледу у НР Црној Гори довољно је напоменути да радове око прикупљања стабала (које треба у правилу да врше инжењери и техничари са солидним познавањем економије и тржишта) обављају полуквалификовани и неквалификовани „манипуланти“! Није чудо онда да често најбољи фурнирски трупци и трупци за пиљење иду у целулозу, прагове или чак и у огрјев.

Извођење свих стручних послова у шумарству мора бити бити повјерено квалификованим шумским радницима. Радови на сјечи, изради шумских сортимената, извлачењу, сјеменарству, расадничкој производњи, њези, прорједама, производњи у плантажама, мелиорацијама и интродукцијама не могу се ни замислити без квалификованих сталних шумских радника.

У вези са тиме намеће се нужна потреба отварања школе за квалификоване раднике у шумарству НР Црне Горе. Сматрамо да би у погледу подизања кадрова то био за сада најприоритетнији задатак.

Стручним образовањем радника несумњиво ће се допринијети ефикасном повећању продуктивности рада у шумарству. Стога ову школу треба тако усмјерити да она оспособљава рад-

нике за практичне радове у шумарству, а теоретско знање које ће стећи да им само служи као основ за извођење практичних рјешења. Слушаоце за ову школу првенствено треба регрутовати из непосредне праксе, јер ћемо на тај начин доћи до кадрова који који су са шумарском праксом и природом службе већ упознати, па се неће устезати од теренског рада, што није био риједак случај код оних кадрова који излазе из редовних шумарских шокла, а шумарску праксу нијесу имали прилике довољно да упознају. На првом мјесту за ту школу у обзир би дошли они млађи лугари који немају никакве школе осим основне, а у пракси су показали довољно смисла и воље за рад, као и бољи сезонски и полусезонски радници који већ раде у шумарству.

План и програм рада ове школе требало би да изради комисија стручњака. Сматрамо да ово питање треба одмах поставити пред мјеродавне факторе, с тим да се обезбиједи потребна средства и просторије како би школа још ове јесени могла почети са радом.

У вези са формирањем кадра сталних шумских радника нужно је у што краћем времену извршити превођење свих оних лугара и надзорника шума који имају услове за стицање звања квалификаваних или висококвалификованих радника у шумарству. Преласком газдинстава на статус привредних организација такви лугари губе досадашњу функцију чувара шуме и добијају својство привредника. За чуваре шума неће бити потребне двогодишње лугарске школе, већ ће се потребан број моћи обучавати на краћим курсевима.

Превођење лугара на статус привредника у шумарству помоћи ће да се бар у извјесној мјери ублажи несташница сталних шумских радника.

Питање сталне радне снаге у шумарству појављује се и у другом виду. Наиме, радни колектив газдинства не може се ни замислити без сталних непосредних произвођача, па и са тог аспекта треба овај проблем у што краћем року ријешити.

У склопу кадровске проблематике значајно мјесто заузима и проблем вишег и средњег стручног кадра, тј. проблем инжењера и техничара. У наредном периоду пријекто је потребно да, нарочито комуне и газдинства у шумовитим крајевима наше Републике, а и републички органи надлежни за шумарство, планском и систематском политиком улажу све више инвестиција за стипендирање и дошкловање ђака, студената и других на средњим школама и факултетима. У том погледу добро би било да Пољопривредно-шумарска комора НРЦГ, на основу потреба у овим кадровима, изради дугорочнији план стипендирања и да на основу тога препоручи општинама и шумско-привредним организацијама да узму, на стипендирање онолики број ђака и студената, према броју инжењера и техничара, који ће им за догледно вријеме бити потребан.

Посебна појава, која забрињава је несхватање улоге и мјеста, односно подјеле дјелокруга рада у пракси између шумарских инжењера и техничара.

Зна се да шумарски инжењер на терену треба да је иницијатор, самостални пројектант, организатор и општи руководилац свих радова у области шумарства. Он студира проблеме на којима ради и на основу научних сазнања, теорије и праксе изналази најповољнија рјешења у сваком конкретном случају. С обзиром да се у средњим шумарским школама учи оно што је провјерено у пракси то техничари треба да већ постављене пројектоване задатке конкретно изводе под руководством и надзором инжењера.

Овај проблем је везан са екстензивношћу газдовања у нашим шумама, гдје је због ниског степена производних снага, дијапазон привредних и производних задатака до сада углавном био сведен на најуже практицистичке послове око сјече и израде, те екстензивних пошумљавања. Све већим улагањима у шумску привреду, повећаваће се и обим задатака на свим секторима шумске производње, тако да ће се на линији рјешавања све тежих и компликованијих стручних задатака издиференцирати мјесто и улога, а тиме и подјела рада међу наведеним стручњацима.

С обзиром на то да су се до сада шумска газдинства углавном бавила биолошком производњом у шумарству, поставља се врло важан задатак ангажовања што већег броја шумарских инжењера и техничара на пословима експлоатације шума. Али, солидан стручњак у овим пословима не може бити без доброг познавања свих радова у експлоатацији шума као и најважнијих принципа економике шумарства. Пошто наши стручњаци немају у овоме довољно знања ни искуства, пријекто је потребно разним курсевима, семинарима и специјализацијама, доквалификовати их да могу успјешно самостално водити радове у експлоатацији шума. Као примјери добрих радова на експлоатацији шума могу послужити радови у Горском Котару и Словенији.

У вези са пословањем на принципу привредног рачуна, требаће у наредном периоду ангажовати у шумској привреди и приличан кадар економиста и комерцијалиста.

VI. Потреба доношења нових прописа из области шумарства

За примјену новог савезног основног Закона о шумама, поред прописа које ће донијети савезни органи, потребно је да народне републике донесу разне прописе којима ће се заправо тек омогућити провођење новог Закона. Тих прописа има доста, па је потребно да се односни проблеми хитно проуче како би се могли благовремено припремити и донијети нови прописи. Можда највећи дио тих прописа треба донијети путем измјена нашег Закона о шумама и његовог усклађивања са новим савезним Законом. Наводимо те прописе:

1. Доношење прописа о образовању шумско привредних подручја и о давању на коришћење шума и др. земљишта привредним организацијама у оквиру поменутих подручја.

2. Доношење прописа којима треба регулисати газдовање шикарама, деградираним и осталим шумама и шумским земљиштима (голети, крш итд.) који су ван шумско привредног подручја.

3. Доношење ближих прописа о мјерама за заштиту шума од свих штета, о накнади штета и о посебним давањима чуварима шума.

4. Доношење прописа о дознакама и о начину њихове контроле, као и о органима за вршење дознака у шумама којима не газдују привредне организације.

5. Прописи којима се регулише у којим случајевима је дозвољено крчење шума, чиста сјеча, вршење паше, кресање лисника итд.

6. Хитно доношење прописа о употреби неутрошених средстава фондова за унапређење шумарства на дан 30. јуна т. г., када престаје функција тих фондова.

7. Регулисање питања газдовања приватним шумама је врло важно и актуелно, а оно је повезано с прописима о евентуалном повјеравању газдовања тим шумама привредним организацијама уз одређивање услова тог повјеравања и права власника тих шума.

8. У вези са овим стоји и питање увођења обавезног доприноса власника приватних шума у сврху обезбјеђивања средстава за унапређивање ових шума.

9. Прописи о проглашавању шума заштитним и шума са посебном намјеном, као и одређивање начина коришћења тих шума.

10. Регулисање питања техничких услова за рад погона и предузећа за примарну прераду дрвета.

11. Прописи о обавезном жигосању шумских производа и издавању пропратница за њихово изношење из шуме.

12. Питање шумарске инспекције такође треба ријешити, тј. видјети да ли треба оснивати шумарске инспекторате, макар само републички, или не.

13. Треба ријешити и питање рокова за доношење нових шумско привредних основа и за усклађивање постојећих.

14. Издати прописе о доношењу шумско-привредних основа за шуме којима не газдују привредне организације (већ друге организације, установе или државни органи).

Као што се види, врло је велик број проблема које треба проучити да би се донијели потребни прописи који ће омогућити вођење јединствене шумарске политике у Републици и који ће, уз друге услове, дати јасну слику стања, услова рада и перспективе нових шумских газдинствима као привредним организацијама.

V. Закључци

У вези са свим изнесеним питањима и проблемима дајемо сљедеће предлоге:

1. У што скоријем року извршити подјелу НР Црне Горе на шумско-привредна подручја као економске цјелине на принципу да свако подручје својим приходима обезбјеђује потребну шумску производњу и унапређење шумарства.

2. Основна дјелатност шумског газдинства као привредног предузећа да буде комплексна шумска производња, што значи обједињење узгоја и експлоатације шума у јединствену шумску производњу.

3. Пошто шумарство и индустрија за прераду дрвета спадају у ред најзаосталијих привредних грана, њиховом интегрирању не ићи у садашњој фази, јер би то имало врло тешких посљедица за нашу шумску привреду, а поглавито шумарство. Свака евентуална интеграција спроведена административним путем, без сагласности и споразума радних колектива газдинстава и дрвне индустрије, била би једнострана и незаконита.

4. Односе између шумарства и дрвне индустрије треба постављати кроз пословну сарадњу на бази пословног удруживања, привредних уговора и томе сл.

5. Унутрашњу организацију газдинстава не треба јединствено прописивати за читаву НР Црну Гору, али тежити да иста буде усаглашена са подручјима комуна на бази шумских погона који би пословали са самосталним обрачуном и имали свој раднички савјет.

6. Солидно изграђена мрежа путева и других шумских комуникација је услов без којег се не може прећи на интензивније газдовање нашим шумама у циљу повећавања прираста и унапређена шумске производње уопште.

7. У вези са преоријентацијом у градњи шумских комуникација, испитати досадашњу политику изградње и рационалност трошења средстава на пројектовању и градњи шумских комуникација у нашој Републици. У вези са овим нужно је да се у НР Црној Гори формира биро за пројектовање шумских комуникација, који би пословао као предузеће.

8. Механизацију радова у шумској привреди у наредном периоду треба интензивирати јер не може бити преласка на савремену производњу у шумској привреди без потребне механизације.

9. У погледу газдовања природно економским шумама, нашу досадашњу политику морамо радикално измијенити у правцу стварања највећег и најквалитетнијег прираста.

У том циљу, уз претпоставку солидно изграђене мреже шумских комуникација, обавезно радити на увођењу најсавременијих силви-културних мјера и метода (чишћења, његе, прорједа, скупинасто газдовање итд.) у газдовању нашим шумама, те провести широки план очетињавања.

10. Извршити инвентаризацију свих површина које могу доћи у обзир за плантаже топола и на основу студија израдити план тих радова.

11. Реконструкцијом деградираних шума и шикара путем конверзије (очетињавањем) и трансформацијом у више узгојне облике помоћи проширењу и унапређењу активне шумске производње.

12. Убрзати радове на изради уређајних елобората.

13. Што прије проучити могућност отварања школе за квалификоване сталне раднике у шумарству, а у погледу образовања техничара и инжењера да шумска газдинства, народни одбори и републички органи воде систематску планску политику стипендирања у складу са својим потребама.

Код шумских газдинстава у наредном периоду ангажовати више економиста и комерцијалиста.

14. Ради што успјешније примјене новог савезног Закона о шумама, потребно је што прије на ширем форуму продискутовати наведене проблеме у вези са доношењем нових републичких прописа и Закона о шумама, како би се благовремено донијели потребни прописи којима ће се омогућити реализовање новог савезног Закона о шумама.